

La Germania de Mallorca

UNITAT DIDÀCTICA LA GERMANIA DE MALLORCA
Maria Margalida Perelló Pons

Ajuntament de Palma

Ajuntament de Palma

Regidoria d'Educació i Política Lingüística

1a edició, juliol 2022

© Maria Margalida Perelló Pons

© d'aquesta edició Ajuntament de Palma

Disseny gràfic, il·lustracions i maquetació: Roquetaidees.com

Revisió lingüística: Servei d'Assessorament Lingüístic de l'Ajuntament de Palma.

Palma Educa
Regidoria d'Educació i Política Lingüística

Índex

- 4** Introducció
- 5** Organització de les institucions mallorquines durant la Germania
- 9** Què fou la Germania mallorquina?
- 10** Les causes que provocaren l'alçament agermanat mallorquí
- 14** Precedents i context de l'esclat agermanat de Mallorca
 - 16** Esclat de la Germania de Mallorca
 - 16** Etapa de Joan Crespí
 - 20** Etapa de Joanot Colom
 - 22** Batalles
- 24** Repressió
- 27** Glossari
- 30** Fitxes Biogràfiques
- 34** Propostes didàctiques
- 35** Bibliografia

Introducció

Aquest 2021 es compleix el cinc-cents aniversari de l'inici de la Germania a Mallorca. Per aquest motiu i seguint el camí marcat per la Comissió Cívica Germanies 500 i l'actuació del Consell de Mallorca, així com de l'Ajuntament de Palma, s'ha elaborat la present obra. L'objectiu primordial és acostar a la societat aquest esdeveniment tan important de la història i el passat dels mallorquins.

Aquest llibre que tens a les mans té la pretensió d'explicar breument què fou la Germania de Mallorca de manera holística, és a dir, explicant des de les causes que provocaren l'alçament, a les catastròfiques conseqüències per a la societat mallorquina de la primera meitat del segle XVI.

El que es pretén és explicar de manera senzilla i didàctica com fou aquest aixecament amb l'objectiu d'aconseguir que la Germania mallorquina sigui una matèria explicada i treballada als diferents nivells de l'educació secundària obligatòria i batxillerat.

L'estructura que s'ha seguit per a organitzar l'obra és molt simple: a les següents pàgines trobarem vuit capítols que, de manera cronològica, narren els principals fets; des de les causes, el context, l'esclat de

l'alçament, les etapes, les principals batalles, la repressió i, fins a arribar a les conseqüències de l'aixecament. A més a més, a la plana web Germanies500.cat hi trobareu un apartat de material didàctic per a ampliar coneixements amb eixos cronològics, esquemes i diverses activitats per a comprendre i treballar de manera didàctica els continguts, així com una cronologia dels fets molt completa per a saber quins foren tots i cada un dels successos produïts en els vint-i-cinc mesos que durà l'alçament agermanat mallorquí.

D'aquesta forma es pretén posar remei al desconeixement quasi general al voltant d'aquest succés tan fonamental de la història del Regne de Mallorca i del passat dels mallorquins.

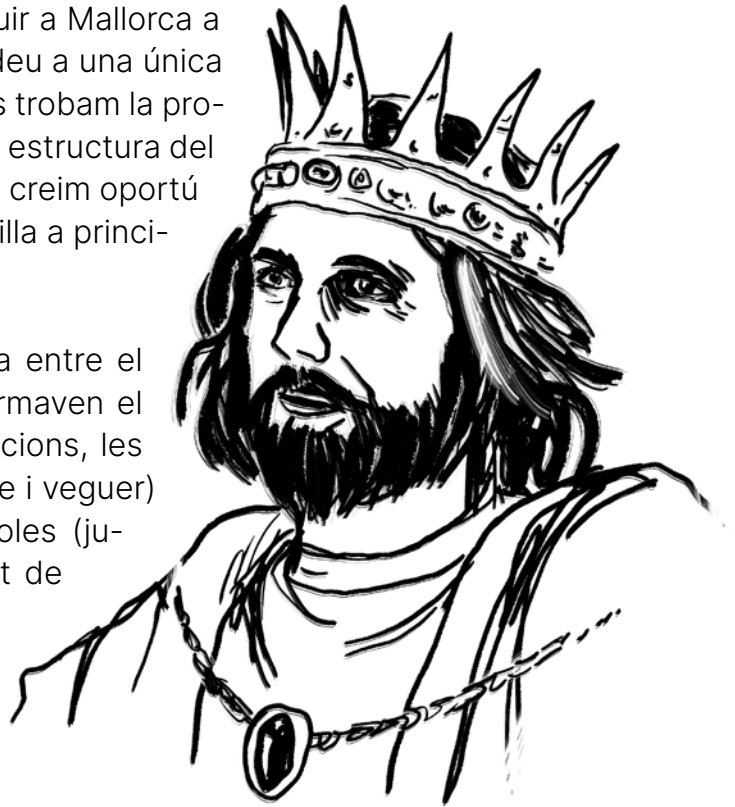
Com no podia ser d'altra manera, l'obra es complementa amb vuit propostes didàctiques per a dur a terme a l'aula i una bibliografia per a aprofundir en el tema.

Organització de les institucions mallorquines durant la Germania

L'alçament agermanat que es va produir a Mallorca a la primera meitat del segle XVI no es deu a una única causa, sinó a múltiples. Entre aquestes trobam la problemàtica de la mateixa organització o estructura del Regne de Mallorca i, per aquest motiu, creim oportú explicar breument com s'organitzava l'illa a principis del segle XVI.

Aleshores la sobirania era compartida entre el rei i els estaments socials que conformaven el Regne. Així trobam dos tipus d'institucions, les reials (lloctinent, procurador reial, batle i veguer) representant el monarca i les regnícoles (jurats, Gran i General Consell i Sindicat de Fora) representant els estaments.¹

¹ A la plana web Germanies500.cat, a l'apartat de material didàctic, trobareu dos esquemes que expliquen l'organigrama de les institucions i els càrrecs presents a Mallorca a principis del segle XVI.

INSTITUCIONS REGNÍCOLES

SINDICAT DE FORA

El rei Sanç creà aquest òrgan perquè servís d'institució representativa de la Part Forana

Òrgan col·legiat amb funcions deliberatives

2 síndics de cada vila de la Part Forana, que formaven

CONSELL DEL SINDICAT

Comissió dels deu

10 síndics s'encarregaven de l'execució de les disposicions del consell

UNIVERSITAT

És la suma de les altres dues institucions Important: La representació a aquestes dues institucions era ESTAMENTAL. L'estament menestral era el majoritari a Ciutat però la seva representació a les institucions era menor a la dels ciutadans militars.

GRAN I GENERAL CONSELL

Per evitar que els ciutadans imposessin les seves decisions als forans a partir del 1454 per aprovar una mesura hi havia d'haver 1/3 dels consellers forans a favor

Inicialment era un consell assessor dels jurats però amb la reforma del rei Sanç passà a ser una assemblea deliberativa del Regne i els acords presos s'havien de dur a terme per part dels jurats

El nombre de consellers varià al llarg del temps

Durant la Germania la seva composició era la següent.
84 consellers:

24 de la Part Forana

56 de Ciutat:

8 cavallers
16 ciutadans militars
16 mercaders
16 menestrals

JURATS

1 JURAT CAVALLER
2 JURATS CIUTADANS
2 JURATS MERCADERS
1 JURAT MENESTRAL

A la creació i configuració del Regne de Mallorca, l'illa era un únic municipi format per Ciutat i Part Forana.

Amb el temps es crearen més viles i per tant més Universitats (una a cada vila) però els jurats de ciutat varen mantenir alguns poders per sobre de la Part Forana com: gestió de les finances, recaptació impost, aprovisionament de blat, etc

Els ajudaven:

CALVARI

Gestionava les finances de la Universitat

L'ESCRIVÀ

Notari i prenia acta de les reunions dels jurats

INSTITUCIONS REIALS

GOVERNADOR LLOCTINENT VIRREI

Elegit pel rei

Grans poders com a representant del rei al Regne

No solia ser natural del Regne de Mallorca per evitar influència de les famílies poderoses del Regne

PROCURADOR REIAL

Solia ser del Regne de Mallorca, generalment de l'estament dels cavallers

Càrrec vitalici que podia ser hereditari

BATLLE

Jutge de les causes civils i criminals

Hi havia un batlle a cada universitat i el de Ciutat era el batlle general

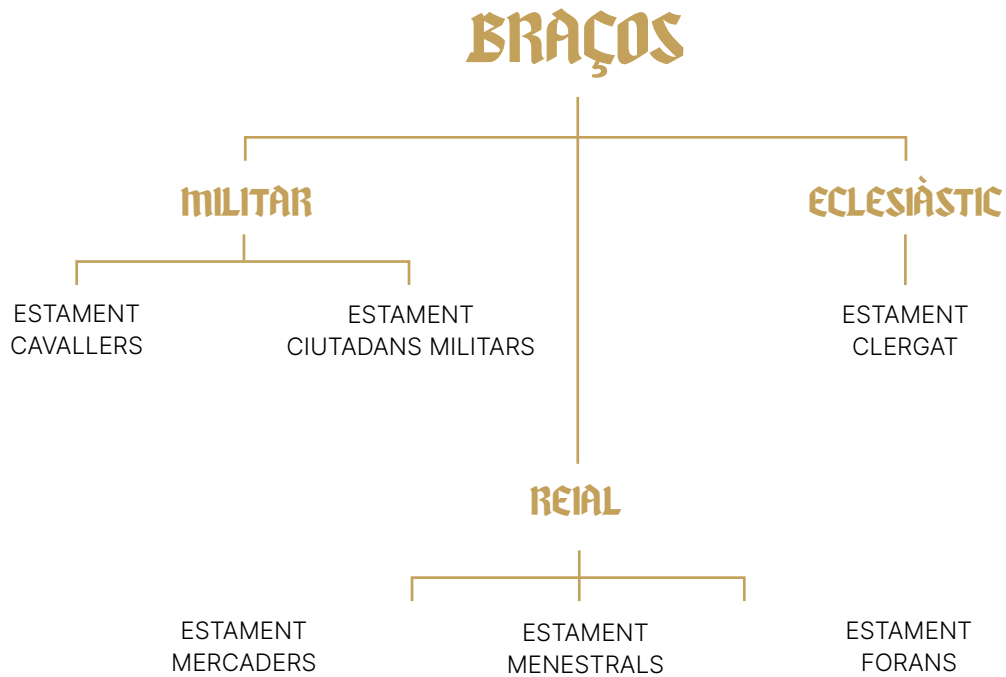
VEGUER

Tenia funcions judicials però no s'ha de confondre amb el batlle

Hi havia 2 vergers a Mallorca: el de ciutat i el verguer forà que residia a Sineu però que visitava la resta de viles tres cops a l'any

S'encarregava de: mantenir l'ordre públic perseguir malfactors jutjar casos lleus

Ha de quedar clar també que la societat mallorquina estava dividida en braços, que alhora es podien subdividir en estaments com s'observa a continuació:

Una vegada tenim clara l'estructura de les institucions i càrrecs presents a Mallorca durant la Germania és l'hora d'explicar tota la casuística que influí en major o menor mesura en l'esclat de la revolta.

Què fou la Germania mallorquina?

La Germania mallorquina fou un alçament que es va produir a Mallorca entre el 7 de febrer del 1521 i el 7 de març del 1523. Aquest alçament durà vint-i-cinc mesos i enfrontà, a grans trets, els sectors més humils de la societat –menestrals i pagesos– contra els sectors poderosos de l'illa i que, a més a més, copaven les institucions. Per tant, ens trobam amb dos bàndols enfrontats: els aixecats reberen el nom d'*agermanats* i els que s'oposaren a l'alçament reberen el nom de *mascarats*. Ara bé, això no vol dir que els dos bàndols fossin

contenidors estancs, tot i que, de manera general el bàndol dels agermanats estigués format per sectors més humils i el mascarats pels poderosos. Així i tot, el traspàs de gent d'un bàndol a l'altre fou la tònica habitual al llarg de l'alçament i trobarem menestrals i pagesos oposats o al marge de l'alçament així com sectors més poderosos lluitant al bàndol agermanat. Un altre aspecte a tenir en compte és el del perill d'afirmar que les viles on es produïren les grans batalles com Pollença, sa Pobla o Inca tota la població fos agermanada, així com els habitants d'Alcúdia fossin mascarats.

Les causes que provocaren l'alçament agermanat mallorquí

Al llarg dels segles la visió predominant que hi ha hagut sobre les motivacions que causaren la Germania mallorquina es reduïen –primordialment– als problemes econòmics i a les males collites. Aquesta, però, és una explicació molt simple, per a fer veure que l'aixecament era injustificat, espontani, sense organització i buit de contingut. Avui en dia se sap que aquestes afirmacions són qüestionables i que s'han de tenir molts més aspectes en compte, ja que:

1. Segons els antiagermanats o mascarats la revolta era injustificada perquè es devia a les males anyades i als problemes econòmics, factors incontrolables per ells, els nobles. Ara bé, avui dia se sap que els motius que provocaren la Germania era múltiples, diversos i acumulats al llarg dels segles. És per aquest motiu que podem dir que **la revolta estava justificada** per un seguit de problemes acumulats durant segles, no resoltos i que quan la situació era insostenible es produïa una nova revolta. De fet, a la baixa edat mitjana i principis de l'època

moderna a Mallorca trobam alçaments cada 60-70 anys com la Revolta de 1391, la Revolta Forana de 1450 i la Germania de 1521.

2. No fou un alçament espontani, ja que feia mesos que circulaven rumors que s'estava gestant una nova revolta. Un exemple que ho demostra són les contínues reunions secretes entre menestrals a finals del 1520 i principis del 1521. De fet, el 6 de febrer del 1521, el

governador del Regne, Miguel de Gurrea, empresonà set menestrals de ciutat per ser els sospitosos de voler fer una nova revolta al Regne. I fou precisament l'empresonament d'aquests menestrals el que provocà que l'endemà, el dijous llarder del 1521, una gran massa de població anàs davant les Corts a reclamar la seva alliberació, objectiu que s'assolí i que marca l'inici de l'alçament.

3. La Germania mallorquina **tenia una organització tant institucional com militar**. Quan els agermanats accediren al poder i governaren l'illa durant vint-i-cinc mesos passaren a controlar els

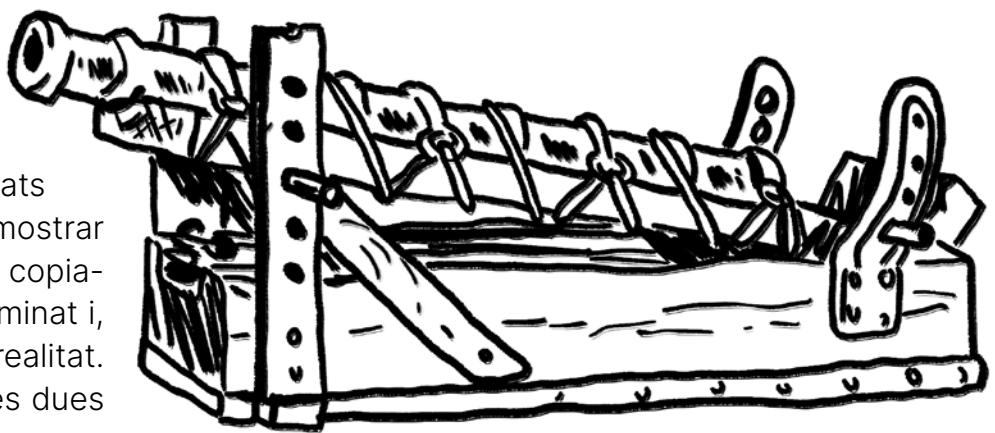

càrrecs del Regne malgrat l'oposició del rei i dels mascarats. Entre les primeres accions que dugueren a terme trobam la destitució de personalitats hostils o contràries a qualsevol canvi i el nomenament de persones vinculades a la Germania o que, almenys, no s'hi oposaven obertament. Un clar exemple el trobam amb la destitució de Miguel de Gurrea del seu càrrec de governador del Regne i la seva substitució, durant uns mesos, pel batle de ciutat Pere de Pacs, noble, però que inicialment no s'oposà a la Germania. Un altre exemple el trobam en la creació de la *Tretzena*, òrgan col·legiat creat per a fer més àgil el funcionament de la revolta. Pel que fa a l'organització militar, s'utilitzà l'estructura dels *deseners* i *cinquanteners*, ja emprats durant la Revolta Forana del 1450 i en la defensa de Bugia del 1515. Per tant, queda demostrat que la revolta gaudia d'una clara organització, almenys en els primers mesos de l'alçament.

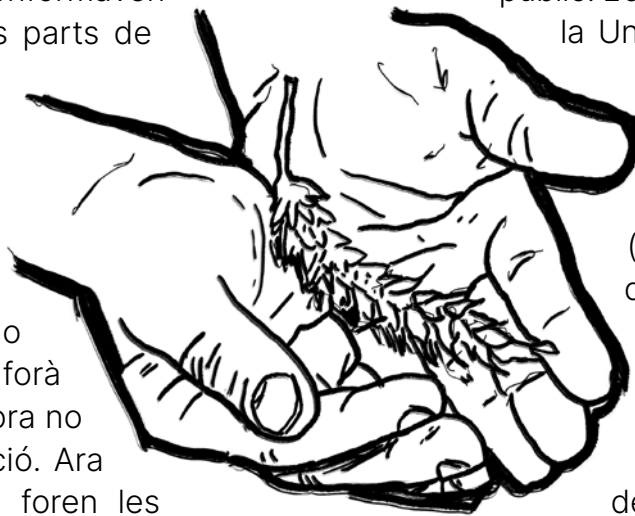
4. La historiografia tradicional, generalment, s'ha decantat per defensar la visió que els agermanats no tenien una ideologia definida. De fet, s'ha dit que els agermanats mallorquins copiaren tota l'estructura i les accions als agermanats valencians per a demostrar que simplement es copiava un model ja determinat i, res més lluny de la realitat. Tot i que entre les dues

Germanies s'han demostrat contactes i punts en comú, cada alçament es va produir per una casuística diversa i pròpia de la idiosincràsia de cada territori. Entre les demandes dels agermanats mallorquins trobam constants referències a: justícia, depuració dels càrrecs que estaven a les institucions del Regne als quals acusaven de corrupció, aplicació de la sentència arbitral de 1512, dur a terme la quitació dels censals, accés als càrrecs als quals no podien accedir o gaudir d'una major representació a les institucions. Moltes d'aquestes demandes ja eren presents a les revoltes de 1391, a la de 1450 i es repeteixen i amplien el 1521 amb l'alçament agermanat. Per tant, hi havia un bagatge comú entre les tres revoltes que, a grans trets, situaven els sectors humils de la societat mallorquina enfront dels poderosos, els quals veien amb recel i por que aquests sectors socials més humils els fessin perdre els seus càrrecs i privilegis.

A través d'aquests quatre punts anteriors es demostra que l'alçament agermanat és complex, gaudia d'una ideologia i d'una organització i, a més a més, no sortia del *no-res*.

Ara bé, per a entendre tots els aspectes que provocaren l'esclat de l'alçament mallorquí del 1521 haurem de tenir en compte aspectes de segles anteriors. Com hem indicat, les causes venen d'enrere i es van acumulant perquè no es resolen. Així, en primer lloc trobam els conflictes pràcticament endèmics entre Ciutat i la Part Forana, que deriven en gran part de la infrarepresentació dels forans en les institucions regnícoles. A tall d'exemple, els habitants de la Part Forana conformaven les dues terceres parts de la població de l'illa mentre que al Gran i General Consell tan sols representaven una tercera part, dels jurats no n'hi havia cap de forà i el Sindicat de Fora no alleugerí la situació. Ara bé, aquestes no foren les úniques causes, ja que s'ha de tenir molt en compte l'èxode de la Part Forana cap a Ciutat que hi va haver a mitjan segle XV. Aquest èxode provocà que els propietaris forans enriquits poguessin anar a viure a Ciutat mantenint les propietats de la Part Forana però sense pagar o contribuir sobre elles. Per tant, la situació cada cop es feia més insostenible, ja que menys població havia de fer front a la contribució de la Part Forana que, a més a més, cada cop era més elevada.

rant la baixa edat mitjana i principis de l'època moderna, es pot dir que estava en constant crisi. A les acaballes del segle XIV el balanç entre beneficis i despeses deixava uns ingressos irrisoris per al Regne, totalment insuficients. Ara bé, el vertader i gran problema era el deute públic, que el 1373 oscil·lava entorn de les 294.000 lliures, quantitat totalment inassolible. Al llarg d'aquests segles el sistema utilitzat per a obtenir líquid era la venda de censals, és a dir, emetre deute públic. L'operació consistia que la Universitat emetia censals i el comprador rebia una pensió anual mentre no es quitàs el censal (retornar la mateixa quantitat que el censalista havia pagat a la compra). És important destacar que la gran majoria dels qui adquiriren censals eren els cavallers, mercaders i ciutadans que a vegades també eren representants de la Universitat i per això l'acusació de corrupció va ser constant. De fet, el deute públic del Regne de Mallorca no s'eixugà definitivament fins al 1848, quasi tres-cents anys després de la Germania de Mallorca.

Les dures repressions a les quals foren sotmesos els aixecats en les revoltes de 1391 i del 1450 no destensaren la situació sinó més aviat tot el contrari, creant un cicle de revoltes cada 60-70 anys sense obtenir una solució de les

demandes dels alçats. A tall d'exemple, la Revolta Forana de 1450, motivada en gran part per la realització d'un capbreu, acabà amb una multa de 150.000 lliures per als revoltats. A més a més, quan des de la monarquia es promovia algun intent de canvi que suposàs una millora per als sectors humils de la societat es topava amb una negativa a dur-ho a terme de les autoritats del Regne per por a perdre els seus privilegis.

El regnat de Ferran el Catòlic no comptà amb grans millores, els problemes citats persisteixen i s'hi afegeix un creixement demogràfic que no va anar acompanyat per un augment de la producció cerealista, cosa que causà problemes d'abastiment i més crispació popular.

El canvi de segle, no arribà amb una millora de la situació i s'afegiren altres factors com la reivindicació dels forans reclamant l'aplicació de la Sentèn-

cia Arbitral de 1512. Aquesta disposició de Ferran el Catòlic establia la creació d'una comissió de sis persones perquè fessin a una estimació general de tots els béns del Regne de Mallorca, a partir de la qual es podria fer una distribució de les càrregues comunes de tota Mallorca. El problema era que els sectors privilegiats del Regne s'oposaren frontalment a la realització d'aquesta estimació i per tant, tot i estar aprovada, no es materialitzà i fou una de les demandes de la Germania.

Però si hi ha un fet fonamental, imminet a l'esclat de la Germania mallorquina, aquest és la defensa de Bugia el 1515 en la qual participaren molts de mallorquins. Aquesta expedició proporcionà als mallorquins el coneixement de les espingardes (escopeta antiga) i la utilització d'una organització militar que seria emprada durant la Germania mallorquina: els deseners i els cinquanterers.

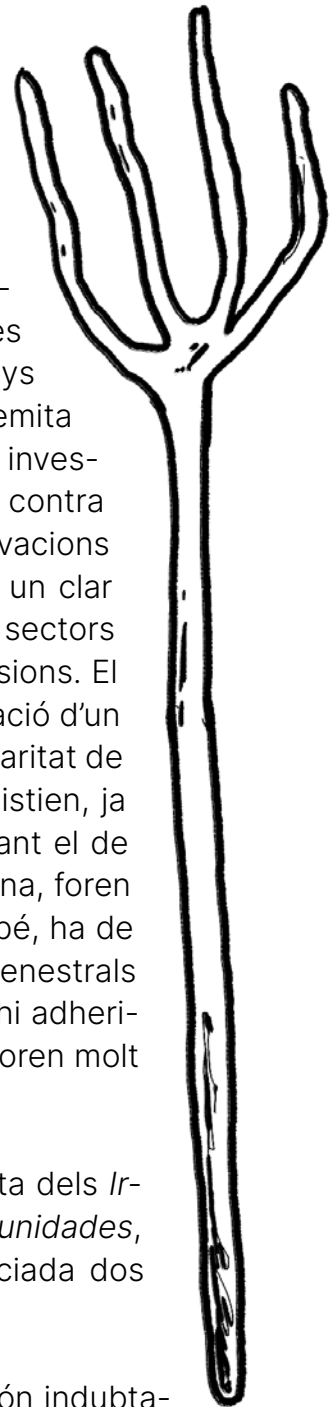
Precedents i context de l'esclat agermanat de Mallorca

L'alçament agermanat mallorquí no sorgí del *no-res*. Ha de quedar clar que per a entendre aquesta revolta s'ha de tenir en compte la influència de revoltes anteriors de l'illa, el context peninsular i l'uropeu.

A la baixa edat mitjana trobam dos alçaments a Mallorca que influïren i són clars precedents de la Germania mallorquina. Aquestes revoltes es produïren el 1391 i el 1450, amb tan sols seixanta anys de diferència. La primera esclatà el 1391 enmig de l'onada antisemita i es coneix popularment com l'assalt al Call. Ara bé, les últimes investigacions apunten que fou una revolta de pagesos i menestrals contra els poderosos de ciutat, deixant, per tant, de costat, les motivacions purament antisemites. La segona revolta, ja en el segle XV, és un clar precedent de la Germania i destaca per ser un alçament dels sectors humils de la Part Forana, que assetjaren Ciutat en diverses ocasions. El detonant que provocà l'esclat de la Revolta Forana fou la realització d'un capbreu amb l'emperò que es demanaven els documents de titularitat de les terres o propietats, quan en moltes ocasions aquests no existien, ja que els traspassos s'havien fet oralment. Ambdós alçaments, tant el de 1391 com el de 1450, iniciats pels sectors baixos de la Part Forana, foren durament sufocats i els alçats foren sentenciats o multats. Ara bé, ha de quedar palès que la Germania de Mallorca fou iniciada pels menestrals de ciutat i, posteriorment els sectors humils de la part forana s'hi adheriren i les multes econòmiques, així com les sentències capitals, foren molt superiors a les aplicades en revoltes anteriors.

Pel que fa als precedents peninsulars, podem destacar la revolta dels *Irmandiños* a Galícia a finals del segle XV, la revolta de les *Comunidades*, coetani amb l'alçament mallorquí i la Germania valenciana, iniciada dos anys abans de l'inici de la mallorquina.

Les influències entre la germania valenciana i mallorquina són indubta-

bles, així com els contactes entre si. De fet, una de les similituds més clares és l'òrgan que coordinava els alçaments. Al Regne de València aquest òrgan s'anomenava *Junta dels Tretze* i a Mallorca, *Tretzena*.

Pel que fa a les *Comunidades* castellanes, tot i ser un alçament diferent de les Germanies –valenciana i mallorquina–, s'hi troben connexions. Aquestes relacions les trobam després de la derrota de Villalar, ja que es creu que alguns comuners es traslladaren a Mallorca fugint de les represàlies i s'uniren a les tropes agermanades.

Pel que fa a la influència de les revoltes de la baixa edat mitjana en l'àmbit europeu, podem destacar la *Jacquerie* francesa, els *Ciompis* italians o les guerres camperoles alemanyes com a precedents clars, almenys ideològicament, de l'alçament que es produí a la nostra illa a principis del segle XVI. Això ens indica que Mallorca, tot i ser una illa, no està aïllada. Si a la resta del món hi havia alçaments i revoltes, aquí no seríem menys.

Esclat de la Germania de Mallorca

L'alçament agermanat durà vint-i-cinc mesos, des del 7 de febrer del 1521 fins al 7 de març del 1523. Ara bé, els líders o caps de la revolta anaren variant amb el pas del temps. Així podem dividir o estructurar l'aixecament en dues etapes; la primera és la controlada o liderada pel pare Joan Crespí i la segona, pel barreter Joanot Colom.

Etapa de Joan Crespí

Joan Crespí, dia 6 de febrer de 1521, va fer un discurs davant l'assemblea dels menestrals reunida a la casa del Gremi dels Paraires. Tenim una transcripció del discurs que suposadament va fer i que ens ha arribat gràcies als texts de Joan B. Binimelis:

Oh senyors i homes honrats, i gent sàvia, digau-me tots fins quan haurem de viure tan agreujats, i patir tants afronts d'aquests senyors cavallerots i homes d'honor; els hauria de bastar despullar amb tirania els nostres béns, i portant-nos avantatge en ses riqueses, i a més d'això, ens volen maltractar, i la causa és perquè no consentim, i no callam ses males obres, perquè no dissimulam ses maldats i, ja

que som nosaltres homes honrats, que perquè siguem pobres ens vulguin oprimir de tal manera, i del tot abatre, oh desgraciada destrucció de la nostra comuna llibertat i franqueses! Oh dur jou i àspera servitud, que amb imperi superb ens llancen, i som entre ells habitats! I com nosaltres no serem suficients per resistir a un tan senyalat agosarament d'aquests pocs? Que sent nosaltres

tants, i tan homes com ells, que sembla que la nostra pròpia voluntat, i comú consentiment, els donam amb la nostra covardia llicència i permís per tot ço que fan. Correu ara de ser esclaus

i donem-los a entendre que som lliures. Aquí, aquí, homes honrats i valents, donem-los a entendre que ja no podem sofrir més ses tiranies, i que som ho-

mes i que sabem defensar els nostres drets, i posar les vides per les nostres llibertats, que és ben cert, gent honrada, que el seu agosarament no es pot tallar si no amb mà forta.

Aquest discurs, juntament amb els rumors que feia mesos circulaven per Ciutat sobre un alçament imminent provocaren que el virrei del Regne de Mallorca prengué una mesura dràstica.

Per a intentar frenar un alçament a l'estil de la Germania valenciana (1519-1521), Miguel de Gurrea, dia 6 de febrer, ordenà la detenció de set menestrals per ser els principals avalotadors. Aquests eren: Joanot i Francesc Colom, Pasqual Rosselló, Rafel Ripoll, Pere Begur, Guillem Vich i Joan Crespí. Com a resposta, dia 7 de febrer, es produí una gran concentració de gent davant Cort reclamant l'alliberament dels menestrals, objectiu que es complí i marca l'inici de la Germania mallorquina. A partir d'aquells moments i fins al setembre del mateix any, el menestral Joan Crespí en fou el líder sota el títol d'*instador del bé comú*.

Entre les primeres accions que dugueren a terme els agermanats mallorquins destaca la custòdia dels llibres de la Consignació i l'anada al Regne de València. En primer lloc, es posaren sota custòdia els llibres de la Consignació per a evitar-ne la modificació o destrucció, ja que hi havia sospites que l'oligarquia que copava les institucions actuàs de forma corrupta. Pel que fa al viatge al Regne de València, aquest tenia un doble objectiu: per una part entrar en contacte amb la Germania valenciana i per altra part, anar a la cort per a rebre la confirmació de la Germania mallorquina així com havia succeït amb la valenciana, i per tant, entrar dins la legalitat. Això últim, però, no ho feren, ja que la cort era itinerant i aleshores es trobava a Worms. Tot i això, a la seva tornada a Mallorca asseguraren que el rei havia confirmat la Germania mallorquina.

Fins aleshores aquest alçament era

exclusivament ciutadà però a partir del març pràcticament totes les viles de la Part Forana s'hi adheriren, a excepció d'una, Alcúdia. El motiu pel qual aquesta vila no s'adherí a l'alçament és deu al fet que gaudia d'unes murades que permeteren que els antiagermanats o mascarats s'hi refugiassin.

Es conserva el jurament que feren els alçats de Valldemossa per a adherir-se a l'alçament i es pensa que la resta de viles utilitzaren el mateix:

Primo a nostre Sr. Déu que mantindran la santa fe cathòlica ab totas lurs forsas. Ítem que mantendrem lo rey nostre se-nyor don Karlos.

Ítem que no vindran contra la santa quitació ans aquella a favoriran.

Ítem que los qui juraran la sancta Germandat ajudaran e a favoriran tan amichs com inimichs qui sian de la sancta Germandat.²

Al mes de març un grup de 400 agermanats anaren al Palau Reial per a suspendre Miguel de Gurrea com a virrei del Regne de Mallorca. L'excusa utilitzada era que s'incomplia un privilegi reial de Pere el Cerimoniós de 1344 que disposava «que home del regne d'Aragó y de Cerdanya y de Rosselló no pusca ésser governador d'aquest seu regne». Els sectors privilegiats no s'hi oposaren, ja que estaven enfrontats amb el governador, com també hi estaven els notaris i mercaders. Aquest fet explicaria la posició passiva d'aquests sectors, però no obertament contrària en els

2 Quadrado, J. M.: Informacions judicials sobre els adictes a la Germania, Palma, 1896, p. 311.

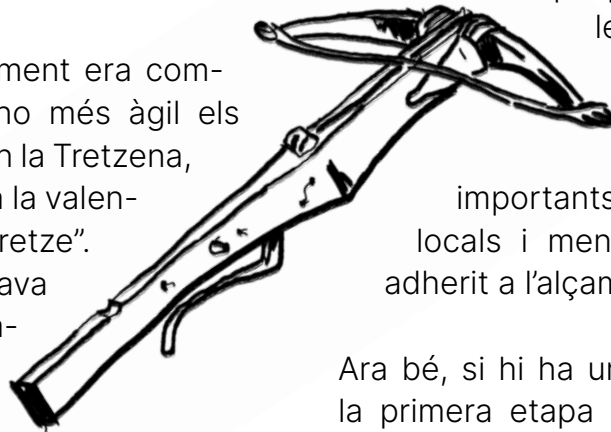
moments inicials a la revolta. Al seu lloc els agermanats elegiren Pere de Pacs com a substituït de Miguel de Gurrea, el qual fugí a Eivissa a finals d'abril. Des d'Eivissa, Gurrea entrà en contacte amb altres antiagermanats o *mascarats* que s'anaren refugiant amb el temps a Alcúdia, el castell de Santueri, Eivissa, Menorca, València i Barcelona per a organitzar una contrarevolució i acabar amb l'alçament.

La gestió de l'alçament era complexa i per a fer-ho més àgil els agermanats crearen la Tretzena, òrgan molt similar a la valenciana "Junta dels tretze". Aquest òrgan estava format per l'instador Joan Crespí i 12 tretzeners representant Ciutat i Part Forana. Entre els objectius hi havia el de posar en marxa el lluïment dels censals i aplicar la sentència arbitral del 1512 sobre la contribució de Ciutat i Part Forana. Cal recordar que la sentència de 1512 consistia en la renovació del cadastre i la formació d'una nova base impositiva en funció de les propietats realment estimades i, a més a més, els pagaments s'havien de fer al lloc on es trobaven les propietats.

A finals de maig, havien de prendre possessió els oficials reials elegits pel rei ja el març anterior. Pere de Pacs deixà el seu càrrec i fou substituït per Joanot Onís de Santjoan com a batle i regent de governació, tot i que ha de

quedar clar que aquesta renovació de càrrecs fou controlada pels agermanats i no seguint la cèdula reial.

Ja dins el mes de juny arribà una carta als batles i jurats de la Part Forana en la qual el rei cominava tothom el retorn a l'obediència de Miguel de Gurrea. A més a més, advertia que si no era així passaria com a Castella i com s'esperava que passàs a València. La lectura a Ciutat i a les viles foranes provocà les primeres desafeccions importants entre les autoritats locals i menestrals que s'havien adherit a l'alçament.

Ara bé, si hi ha una data essencial de la primera etapa de l'alçament, segurament aquesta sigui dia 29 de juliol. Aquest dia els agermanats assaltaren el castell de Bellver i mataren Pere de Pacs, el seu germà i altres nobles, passaren a tenir el control de l'edificació i alliberaren els esclaus. *La codolada* ens informa de com succeïren els esdeveniments:

La codolada

...De ahont primer
Lo fort castell de Bellver
Fonch insultat,
Y tan estranyament robat
Ab traïció,
Que es gran abussió
De la virtud;
De modo que fonch descebut
Lo bon alcaid

Que no pogué fer bon ensaid
De son master
La pietat
Finalment fon destrossat
Tot lo castell:
Los plebeys gran aparell
Fan de tirar
Tota la roba i tragar
Fardells y sachs
Ja estava mort mosson Pachs
Bon capità
Mosson Nicolau son germà,
Y Mosson Net;
Ni per semblant nom fou retret
De tal perill
Mosson Çavila pare y fill.
Molts d'escuders
Y esclaus qui per llurs mesters
Estaven dins
Fugiren, ab alguns fadrins,
Y n'Espanol,
Y n'Asbert Pachs, qui estava sol, &e.³

Al cap de pocs dies de l'assalt al castell de Bellver la situació continuava sent molt tensa. A principis d'agost els agermanats iniciaren el setge al castell de Santueri on s'havien refugiat alguns mascarats. I a Ciutat provocaren un avalot a la Llotja quan es produïa una reunió de mercaders i notaris que havien de decidir si s'adherien a l'alçament o no. Com que la gran majoria d'aquests sectors s'hi oposà, un grup d'agermanats actuà amb violència com és el cas de Miquel Marango, mestre d'aixa que volia obrir la porta de la Llotja a destrallades.

El 30 d'agost, Joanot Gual, l'advocat de la Germania, presentà la seva renúncia després dels fets ocorreguts al castell de Bellver i la radicalització dels esdeveniments. Juntament amb ell, molts altres també ho feren. Ara bé, les seves renúncies no foren acceptades i de cada cop l'opinió de continuar amb la Germania i aplicar les polítiques econòmiques anhelades anaven guanyant pes.

El mes de setembre el rei cità un seguit d'agermanats, cosa que provocà divisions internes en el si de l'alçament. Per aquest motiu, dia 5 de setembre es reuní el consell a Sant Francesc, en el qual Joanot Gual va aconsellar que els citats pel rei, hi anassin personalment i no a través d'un procurador com volien fer els agermanats. El consell acceptà la recomanació de Gual, però el poble no hi estigué d'acord i la figura de Joan Crespí fou posada en dubte en ser considerat massa moderat.

Davant aquests fets, el 23 de setembre els agermanats es reuniren en consell general a Sant Francesc, on la facció partidària de continuar la lluita per l'aplicació de la política econòmica iniciada s'imposà. En aquest consell general guanyà la facció radical més partidària de continuar amb l'aplicació de la política econòmica. Per a aplicar la sentència arbitral del 1512 s'anomenaren dos instadors: Pau Casesnoves, d'Inca, i Jordi Moranta, de Ciutat. Crespí fou empresonat i a mitjan octubre fou assassinat a mans dels mateixos agermanats, se-

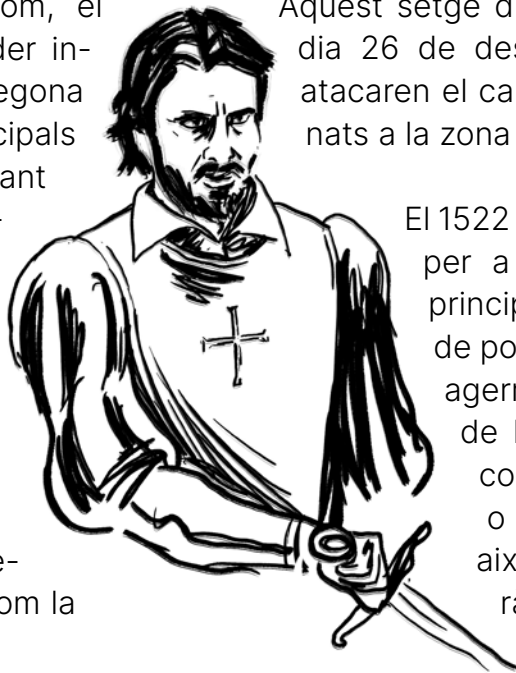
3 Codolada que explica l'assalt al castell de Bellver –refugi de mascarats– per part dels agermanats el 29 de juliol del 1521.

gons José María Quadrado.

Ara bé, aquesta nova etapa va estar marcada per un altre personatge, Joanot Colom.

Etapa de Joanot Colom

Malgrat la diarquia resultant del consell general del 23 de setembre, al cap de poc el gran protagonista de l'alçament fou Joanot Colom, el qual passà a ser el líder indiscutible d'aquesta segona etapa. Entre les principals actuacions fetes durant aquesta segona etapa de la Germania destaca l'aplicació de la sentència arbitral del 1512 i eliminar els drets com el de molitja, el quint del vi, la cisa de la carn, el segell del tèxtil, i la gabella de la sal, conegut com la Santa Quitació.

Mentre que els agermanats aplicaven aquestes mesures, els seus contraris, a partir de l'octubre del mateix any i durant els primers deu mesos del 1522 prepararen una contraofensiva. Molts d'ells eren a l'exili a llocs com Eivissa, Menorca, València o Barcelona des d'on, i juntament amb la col·laboració de Miguel de Gurrea i altres mascarats exiliats, prepararen l'armada reial per a retornar l'ordre anterior a l'illa.

l'etapa de Colom va ser l'aplicació de la Santa Quitació a totes les viles de Mallorca excepte una, Alcúdia. Tot i les negociacions, els agermanats no aconseguiren sortir-se amb la seva i, finalment, dia 11 de novembre iniciaren el primer setge a la vila emmurallada. Segons les fonts es creu que els agermanats eren entre 5.000 i 6.000 entre homes de peu i de cavall i tenien 6 peces d'artilleria. Aquest setge durà fins a Nadal, quan, dia 26 de desembre, els mascarats atacaren el campament dels agermanats a la zona de Capdebou.

El 1522 fou un any molt convuls per a la Gimnèsia major. A principi d'any sorgiren rumors de possibles pactes entre els agermanats i els enemics de la monarquia hispànica com eren el rei de França o el turc Barbarosa. Tot i això, aquests rumors foren ràpidament desmentits pels mateixos jurats de Mallorca. Enmig

d'aquest clima, la nit del 24 de gener es va produir una contrarevolució quan el substitut de Gurrea, Berenguer Sbert –elegit pels agermanats–, va ordenar que fossin ofegades set persones entre les quals hi havia els germans Joanot i Francesc Colom. Aquesta contrarevolució no tingué èxit, els germans Colom aconseguiren salvar-se i Sbert va fugir a Sicília amb la seva família per por a les represàlies.

nats seguiren sense poder traspassar les murades alcudienques i vèncer els mascarats allà refugiats. Ara bé, les escaramusses o petites batalles fora de la vila foren freqüents. A tall d'exemple, dia 23 d'abril, a la zona de Crestatx, a sa Pobla, es va produir l'enfrontament conegut com el de Sant Jordi o Son Sabater. Una altra escaramussa o petita batalla –en comparació amb les de la tardor del 1522– fou la del dia de la Mare de Déu d'Agost, coneguda com la Batalla de Nostra Senyora d'Agost.

Un altre dels objectius dels revoltats mallorquins era que les altres illes s'adherissin a la revolta i proclamassin la Germania. Cal recordar que a Eivissa i a Menorca s'hi havien refugiat nombrosos mascarats. A la Pitiüsa major, per exemple, hi residia Miguel de Gurrea, que estava preparant una contraofensiva i la Gimnèsia menor, per la proximitat marítima amb Alcúdia, era el principal punt de comunicació i abastiment de la vila emmurallada. És per aquests motius que el control agermanat d'aquestes dues illes era tan important. Ara bé, tot i els intents d'agermanar Eivissa i Menorca el juny del 1522, aquests foren en va i, en tot cas, no es va aconseguir.

L'estiu del 1522 no fou tranquil tampoc. El juny del 1522 partiren des del port de Sóller un seguit d'agermanats, primer per a reunir-se amb el papa Adrià d'Utrecht i després per a anar a la cort reial, que aleshores es trobava a Valladolid. Entre aquests hi havia Pau Casesnoves i Toni Tomàs de Lluçmajor.

Quan l'emperador va saber de l'arribada d'aquests agermanats ordenà la recopilació sobre aquests i les actuacions que havien comès en el si de la revolta agermanada. La majoria dels que s'hi traslladaren, tornaren a Mallorca i foren jutjats un cop acabà la revolta. Ara bé, no fou així per a Pau Casesnoves i Toni Tomàs que hagueren de quedar a Valladolid i el cap d'uns mesos foren jutjats i sentenciats a mort.

Un altre fet significatiu fou l'ocorregut dia 24 de juliol. Andrea Doria, aleshores aliat del rei de França, es presentà amb 14 vaixells de rem, 8 galeres, 2 galions i bergantins a davant Ciutat. Doria esperava tenir una bona acollida per part dels agermanats i poder pactar amb ells. Ara bé, els plans de Doria no sorgiren com ell esperava gràcies a la intervenció de l'inquisidor en funcions i negociador Pere Pont, qui aconseguí frenar un pacte entre Joanot Colom i Doria. El trinitari Pere Pont, inquisidor i bisbe de Cluny (realment nomia Pedro Aranda de la Puente), actuà al servei de Gurrea, i fou generosament recompensat tant per l'emperador com per l'Església, que tramità la seva beatificació.

Tot i això, hi havia entre els agermanats mallorquins partidaris de pactar amb el monarca francès, altres defensaven un pacte amb el corsari Barba-rossa i d'altres esperaven l'arribada del rei Enco-

La situació cada cop era més complexa i els esforços de la monarquia per a pacificar la població i tornar a l'ordre anterior, no obtenien els fruits desitjats. Davant aquesta situació, s'envià Francesc Obac, el regent de la Cancelleria per a pacificar l'illa. Ara bé, davant el control de Ciutat i la quasi totalitat de l'illa per part dels agermanats, Obac no volgué desembarcar a Sóller i s'estimà més fer-ho a Alcúdia. Des d'allà intentà que els alçats es rendissin a través de cartes amenaçadores però de res serví. Es pot dir que la gestió apaivagadora de Francesc Obac fou un fracàs, cosa que encoratjà els agermanats a tornar a sotmetre a setge Alcúdia. Així, dia 1 de setembre s'inicià el segon setge, que durà fins que arribaren les notícies que l'armada reial es trobava a Eivissa anant a Mallorca.

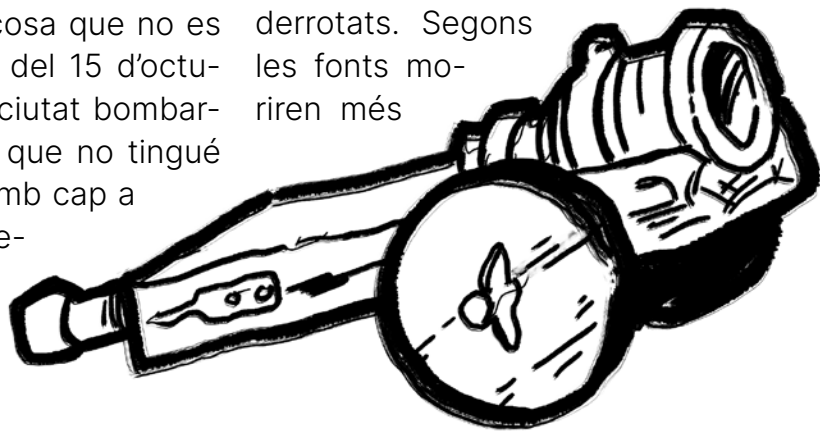
Batalles

El 13 d'octubre l'esquadra reial, formada per quatre galeres, tretze naus i altres veles menors, sota el comandament de Juan Velasco, fondejà a la badia de la Ciutat de Mallorca per a negociar amb els alçats. Velasco parlà amb diversos agermanats però exigia reunir-se amb el líder, Joanot Colom, cosa que no es produí. Finalment, la nit del 15 d'octubre, els agermanats de ciutat bombardejaren l'esquadra reial, que no tingué altra opció que posar rumb cap a Alcúdia, on finalment desembarcaren.

Des d'allà Gurrea inicià la seva política de

reducció de les viles de la Part Forana, començant per Pollença, on envià un edicte reial en el qual el rei manava a tothom que desistís de la Germania i deixàs les armes. Els pollencins contestaren dient que farien el mateix que Ciutat i per tant, es mantingueren fidels a la Germania. Davant això, dia 29 d'octubre, les tropes reials intentaren i aconseguiren, després d'una dura resistència, la reducció de la vila de Pollença per les armes. La crueltat fou tal que calaren foc a l'església, on s'havien refugiat més de dues-centes dones i infants, que moriren ofegats pel fum. El total de víctimes del bàndol agermanat, tant sols en els fets ocorreguts a Pollença, es feia a prop de les cinc-centes.

L'endemà, dia 30 d'octubre, Gurrea envià l'edicte a sa Pobla perquè es rendís i així ho feu. El virrei avançà i s'hi instal·là amb les tropes i començaren a intimidar la vila veïna, Muro. Davant aquest avanç de les tropes reials els agermanats comandats per Joanot Colom intentaren tallar-los el pas. Així, dia 3 de novembre es va produir el combat a sa Marjal a les terres de Son Fornari, on els revoltats foren durament derrotats. Segons les fonts moriren més

de mil agermanats, altres en resultaren nafrats, sentenciats o fets presoners. Aquesta és considerada la gran derrota de la Germania, ja que suposà un abans i un després en la revolta i d'alguna manera simbolitza el principi del final de l'alçament.

A partir d'aleshores l'avanç cap a l'interior de l'illa ja era impossible de frenar. El 14 de novembre, les tropes reials arribaren a Sineu, on Gurrea envià una crida als batles i als jurats de les viles i llocs de la Part Forana exhortant-los a rendir-se. Tot seguit continuà l'avanç per Montuïri, Algaida i arribaren fins a Santueri, on alliberaren els mascarats que s'hi havien refugiat. Mentrestant, els agermanats tornaren a recuperar la zona de Sineu, tot i que per poc temps. A finals de novembre es produí la darregra gran batalla, a les terres conegudes com el Rafal Garcès, entre Inca i Binissalem, on moriren uns 500 agermanats, 40 més foren penjats a Inca i altres 70 foren penjats i esquarterats als voltants de Binissalem.

La situació era molt crítica per als revoltats després de patir tres grans derrotes. Fou a principis de desembre quan les tropes reials s'installaren al monestir de la Real i iniciaren el setge a la ciutat. A més a més, esclatà un brot de pesta, que feia de la situació fos encara més crítica i les esperances de sortir victo-

riosos minvaven. Fou aleshores quan el virrei Miguel de Gurrea concedí el guiatge a tots els que es presentassin davant ell demostrant obediència. Ara bé, Gurrea va fer una llista d'un seguit de persones que no es podien acollir al guiatge. Aquests eren: Joanot Colom, Francesc Colom, Antoni Bestard, Mateu Armengol, Cosme Bonet i Blai Reixac, partidaris de la resistència.

El sentiment de derrotisme ja era ben present entre els agermanats i, davant el temor a una repressió sense precedents, el 23 de gener del 1523 sortí de Mallorca una ambaixada d'agermanats per a anar a la cort del rei. Entre els ambaixadors hi havia el mercader Bartomeu Ventallol, el qual fou l'encarregat d'oferir les claus d'or de la ciutat al monarca en mostra de fidelitat. Carles V, però, rebutjà les claus que li oferiren els agermanats i els respongué que l'única cosa que volia d'ells era la renúncia a la Germania, la submissió i el retorn a l'ordre anterior.

Amb el pas de les setmanes i el manteniment del setge a Ciutat, juntament amb un brot de pesta, és pot dir que la situació per els alçats era molt crítica. Amb aquestes condicions i sent conscients que era improbable un gir dràstic dels esdeveniments, Ciutat de Mallorca capitulà el 7 de març del 1523 i es donà per acabada la Germania de Mallorca.

La repressió

La repressió de la Germania, a Mallorca, no va començar el set de març del 1523 quan Ciutat de Mallorca capitulà i es donà per finalitzat l'aixecament. De fet, es pot dir que la repressió s'instal·là a Mallorca quan desembarcaren les tropes reials comandades per Juan de Velasco i augmentava a mesura que les tropes imperials avançaven per l'interior de l'illa. Recordem que tan sols en les batalles de Pollença, la Marjal i Rafal Garcès moriren aproximadament uns dos mil agermanats. Xifra a la qual s'ha de sumar la gran quantitat de nafrats, presoners i sentenciats després de cada batalla. A més a més, esclatà un brot de pesta que ràpidament s'espargí per tota l'illa. Dels que aconseguiren sobreviure, uns abandonaren l'illa, altres es refugiaren en sagrat i, fins i tot, alguns fugiren a les muntanyes i a les garrigues. Segons afirma Jaume Serra, aquests agermanats fugitius foren els que formaren part de la primera fase del bandolerisme modern.

Un cop es va rendir Ciutat, cal tenir en compte que el castell de Bellver estava ple d'agermanats que esperaven sentència. Es calcula que més de tres-centes persones foren sentenciades, entre ells Joanot Colom. La seva sentència deia així:

Sia aportat per los llochs acostumats de la present ciutat de Mallorca en un carro, sobre lo qual sia atenellat, sia degollat per lo coll davant la porta Pintada, escorterat y los corters sian posats a certs pilars fahedors, los quals perpètuament se han de anomenar los pilars de Colom, e lo cap de aquell, ab una llanterna de ferro, sia penjat a la porta Pintada, disminuint-lo a ell y a la sua progènie fins a la quarta generació, fahent-los inhàbils per qualsevol ofici y honors y les casas de ell sian derrocades e sembrades de sal e sos béns confiscats a la Règia Cort.

Inicialment, es va optar –a part de la repressió física (mort, galeres o exili)– per una repressió econòmica en forma de multa per haver participat en les Germanies, que variava en funció del grau d'implicació. Aviat, però, es va veure que era necessari canviar de pla perquè moltes persones implicades eren pobres i no tenien res a aportar. De fet, són constants les ocasions en què es descriu població que viu “d'almoïna”

com en el cas següent:

“Jaume Parera, menor. De la germania i de mala intenció, portava vitalles al camp d'Alcúdia. Prest. idem, es mort, ha deixat tres o quatre infants petits i viu de almoïna la muller qui cria dos fills.”

Informació dels homes d'Artà i del Cap de la pedra.
Recollida a finals del 1523.

Des del 8 de novembre de 1523 fins al març de l'any següent, es varen recollir aquestes mateixes informacions a la ciutat, casa per casa, i es varen ordenar a partir de les parròquies. En aquesta recollida d'informació, que és la que apareix en els documents aportats per Josep Maria Quadrado a les *Informacions judicials*, hi apareix el nom de la persona, l'ofici, les activitats realitzades, el seu estat en aquest moment –present, mort, absent– i la multa econòmica.

A la Part Forana també es va fer el registre casa per casa de totes les viles de l'illa. El problema és que no ens ha arribat la documentació de la part central de l'illa (Sencelles, Santa Margalida, Pollença, sa Pobla, Campanet, Selva, Escorca, Inca, Binissalem, Alaró i Santa Maria del Camí), documentació que, segons Eulàlia Duran, podria haver estat robada o cremada.

Com ja s'ha anunciat anteriorment, la fórmula inicial per a multar els adherits a la Germania no va donar els fruits esperats i, per aquest motiu, es va optar per una altra estratègia, les composicions globals per vila. Aquestes, com és obvi, no varen ser ben rebudes perquè els que s'havien mantingut al marge de l'alçament o fins i tot l'havien combatut també varen haver de pagar per haver estat salvats per les tropes reials.

La Ciutat de Mallorca va ser composta com la de València, per oficis, i cada ofici es feia responsable del pagament de la composició que s'havia fixat. Òbviament, a la Part Forana, a causa de la guerra, la destrucció de la collita i del bestiar, la pesta i la disminució de la població, el pagament fou molt dur i en moltes ocasions es va allargar fins a mitjan segle XVI.

És important destacar que una part de les tropes reials varen que-

dar a l'illa fins al maig de 1524, i això es deu al fet que la Germania havia acabat, però només nominalment, ja que en els següents mesos va haver-hi diversos aldarulls importants. El focus rebel en els mesos de juny i juliol de 1523 va ser la vila de Manacor. Aquest, però, no era un cas aïllat, els agermanats i el sentiment de Germania no desaparegué de la nit al dia. De fet, foren molts els qui s'hagueren de refugiar a la muntanya i es convertiren en bandolers.

La repressió de la revolta agermanada fou un vertader trauma que marcà les generacions següents o posteriors. El fet que no es conservin llegendes, contarelles o refranys sobre aquest esdeveniment, quan l'inconscient popular en recorda d'anteriors, és un indicador de l'abast que assolí la repressió. No és estrany, per tant, afirmar que la repressió de la Germania mallorquina durà com a mínim 299 anys, el temps que el cap de Joanot Colom restà a la porta Pintada de Ciutat.

Sigui com sigui, ha de quedar clar que la Mallorca de després de la Germania va ser l'escenari on la societat mallorquina es va haver de refer i tirar endavant. Ara bé, ho va haver de fer amb una pesada càrrega a l'esquena: haver pogut mantenir durant vint-i-cinc mesos una revolta que ho hauria pogut canviar tot, però que va quedar tan sols en un condicional.

Glossari

Agermanat

Nom que reberen els que s'adheriren a la revolta de la Germania. Generalment, les files dels agermanats estaven copades per sectors socials humils (menestrals i pagesos) però és cert que també hi hagué famílies poderoses que s'agermanaren.

Batle

A cada universitat de l'illa hi havia un batle, el qual s'encarregava de la justícia civil i criminal. Ara bé, el batle de Ciutat era conegut amb el títol de batle general i tenia potestat sobre la resta de batles.

Cavallers

Formaven part del braç militar, gaudien de terres sobre les quals tenien jurisdicció. A més, tenien privilegis tant fiscals com judicials. Ara bé, no es podien dedicar a activitats mercantils.

Ciutadans militars

Com els cavallers, formaven part del braç militar tot i que la seva aspiració en molts de casos era arribar a formar part de l'estament dels cavallers. Ara bé, amb la renúncia assegurada d'abandonar tota pràctica mercantil. Aquest pas se solia fer generalment a través del matrimoni. Així com els cavallers,

els ciutadans militars també gaudien de privilegis judicials amb tribunals específics.

Clergat

El clergat formava part del braç eclesiàstic i gaudia d'uns privilegis judicials també, ja que generalment eren jutjats per tribunals propis. Tot i que no hi ha estaments dins el clergat, les diferències internes eren molt grans.

Forans

Els forans eren els habitants de la Part Forana. S'ha de tenir en compte que la Part Forana de l'illa era la zona amb més població aleshores, enfront de Ciutat.

Germania, Germanies

El terme "Germania" prové de *germà* i agermanar-se significa unir-se, per exemple, en una mateixa causa o lluita. És habitual confondre els termes "Germania" i "Germanies" però ha de quedar clar que no signifiquen el mateix. "Germanies", en plural, engloba els alçaments que es produïren als territoris de la Corona d'Aragó (Regne de València, Mallorca i algunes poblacions del principat com Ulldecona) a l'inici del regnat de Carles V. En canvi,

“Germania”, en singular, només s'utilitza quan es fa referència a l'alçament d'un d'aquests territoris en concret, ja sigui el de Mallorca, el de València o bé el de Xàtiva.

Gran i General Consell

Inicialment era un consell assessor dels jurats, però amb el pas dels segles passà a ser una assemblea deliberativa del Regne i les resolucions que en sortien havien de ser duites a terme pels jurats.

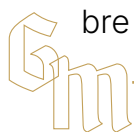

Jurats

Els jurats eren sis persones escollides segons el rang estamental en el qual es trobassin. Així, hi havia un jurat cavaller, dos jurats ciutadans, dos jurats mercaders i un jurat menestral. Inicialment, l'illa era un sol municipi, però amb el temps s'anaren creant universitats a cada vila i per tant, a cadascuna hi havia jurats. Ara bé, els jurats de Ciutat en algunes ocasions mantingueren el seu poder sobre els forans.

Lloctinent

Persona escollida pel monarca i encarregada de representar el rei al Regne. A més a més, tenia plenes facultats sobre el Regne i vetlava pel bon funcionament d'aquest. No solia ser de Mallorca per a evitar que les famílies implicades amb la lluita de bàndols poguessin influir sobre ell i actuar en benefici propi.

Mascarat

Nom que reberen els que s'oposaren a la revolta de la Germania. Generalment, la majoria de *mascarats* provenien de sectors socials més alts, com podien ser els notaris, mercaders, cavallers, ciutadans militars, etc. Ara bé, ha de quedar clar que tot i que a grans trets els integrants dels dos blocs eren aquests, els canvis d'un bàndol a un altre foren constants.

Menestrals

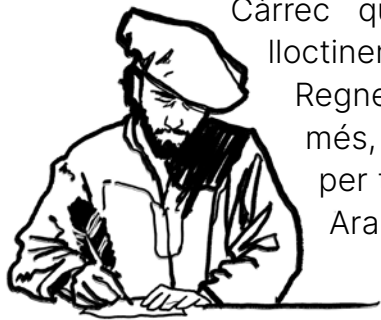
Els menestrals també formaven part del braç reial i eren els que s'ocupaven d'un ofici o art mecànica. Generalment vivien a la ciutat i en el cas de la Germania de Mallorca, fou el sector que impulsà la revolta.

Mercaders

Els mercaders, així com els menestrals i els forans, formaven part del braç reial, per tant, el braç més nombrós. La diferència entre aquests tres estaments radicava principalment en la riquesa. Els mercaders es dedicaven a l'activitat comercial i de vegades, quan gaudien de grans riqueses, cercaven unir-se a la noblesa, ja que aquesta els atorgava estatus i ells, a canvi, diners.

Procurador reial

Càrrec que a diferència del lloctinent sí que solia ser del Regne de Mallorca. A més a més, era un càrrec vitalici i, per tant, es podia heretar. Ara bé, sempre que es comptàs amb el vistiplau del monarca.

Santa Quitació

Segons el Diccionari català-valencià-balear *quitació* és l'acció de quitar, de pagar un deute, què és el que precisament pretenien dur a terme els agermanats. La paraula *Santa* davant *Quitació* l'aplicaren els mateixos agermanats per a revestir-ho d'un caràcter sagrat.

Sentència arbitral de 1512

La sentència arbitral de 1512 l'aprovà Ferran el Catòlic per a intentar solucionar una demanda que venia de temps enrere. Des de feia segles la càrrega fiscal es repartia de manera territorial, és a dir, 2/3 parts la ciutat i 1/3 les viles de la Part Forana. El problema era que amb el temps la propietat rústica s'havia concentrat en mans de ciutadans i, a més a més, els pagesos rics o grassos deixaven de viure a les viles i es traslladaven a Ciutat per a beneficiar-se dels avantatges fiscals (pagar a Ciutat perquè hi vivien i no per totes les propietats que seguien mantenint a la Part Forana). La realitat era que cada vegada més els propietaris pagesos havien de pagar més i els propietaris ciutadans, menys. Per a solucionar aquest problema es realitzaren un seguit

d'ambaixades a la cort per a intentar trobar una solució. De fet, l'agermanat inquer Pau Casesnoves va tenir un paper primordial a l'ambaixada de 1512, ja que s'aconseguí una sentència favorable per als forans. Així, el rei ordenà que s'iniciàs un estim o cadastre per a saber quins béns tenia cada persona i poder fer una correcta i equitativa distribució. Els sectors privilegiats s'oposaren a qualsevol canvi que pogués modificar o fes perdre els seus privilegis i finalment no s'aplicà la dita sentència.

Sindicat de fora

Es creà durant el regnat del rei Sanç per a representar i donar poder a la Part Forana. Era un òrgan col·legiat amb funcions deliberatives i cada vila tenia dos síndics que formaven part del Consell del Sindicat. Les deliberacions i ordres d'aquest consell eren executades per la comissió dels deu (deu síndics).

Veguer

Podia exercir la justícia criminal, però generalment s'encarregava de perseguir els malfactors, mantenir l'ordre i jutjar casos lleus. De veguers a Mallorca n'hi havia dos: el de Ciutat i el forà. Aquest últim residia a Sineu i solia visitar totes les viles de l'illa tres cops a l'any.

Fitxes biogràfiques

Joan Crespí

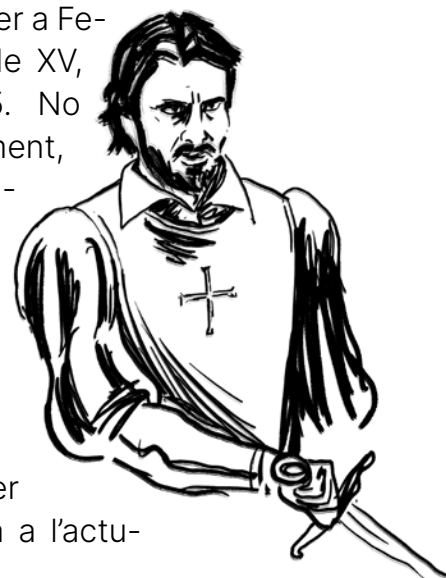
No sabem l'any del seu naixement, però degué ser a finals del segle XV. La informació que tenim de la seva vida personal és poca, sabem que vivia a Ciutat, a l'illa d'en Bernat Oriol. El 1515 participà juntament amb altres mallorquins en la defensa de Bugia (plaça del nord d'Àfrica que aleshores pertanyia a la monarquia hispànica). És conegut el discurs que va fer el desembre de 1520, dos mesos abans de l'esclat de la revolta. En aquest discurs exposà tots els mals que patia el Regne de Mallorca i que afectaven sobretot els sectors humils de la societat. Dia 6 de febrer fou empresonat juntament amb 6 menestrals més, acusats d'intentar provocar una nova revolta a l'illa. L'endemà una gran massa de població es concentrà davant les corts exigint el seu alliberament, fet que marca l'inici de la Germania mallorquina. Aleshores Crespí fou nomenat pels alçats capità major, títol que poc després fou modificat pel d'*instador del bé comú*. Ocupà aquest càrrec fins al setembre del mateix any. Foren vuit mesos en què es feren contactes amb els agermanats valencians, totes les viles de l'illa s'agermanaren excepte Alcúdia, es destituí el virrei Miguel de Gurrea i es creà un òrgan per a agilitzar la revol-

ta, anomenat *Tretzena*. Ara bé, ha estat considerat per la historiografia tradicional com el líder de l'etapa moderada de l'alçament. Les darreres investigacions es decanten per evitar aquesta classificació, argumentant que durant l'etapa de Crespí es produïren també actes violents com l'assalt al castell de Bellver, l'alliberació d'esclaus que hi havia allà i l'assalt a la Llotja de Ciutat. A principi de setembre la figura de Crespí comença a estar en qüestió, suposadament per ser massa moderat i finalment el 23 de setembre fou destituït i empresonat. La seva mort, segons historiadors com Josep Maria Quadrado, va ocórrer a mans dels mateixos agermanats, fins i tot se n'arribà a acusar els germans Colom. Ara bé, és cert que no hi ha cap informació d'aleshores que confirmi aquesta teoria.

Joanot Colom

Joanot Colom va néixer a Felanitx a final del segle XV, segurament al 1485. No se sap en quin moment, però quan esclatà l'alçament agermanat a l'illa, Colom feia anys que residia i treballava a Ciutat, estava casat i segurament tenia descendència. Treballava de barreter i la seva casa estava a l'actu-

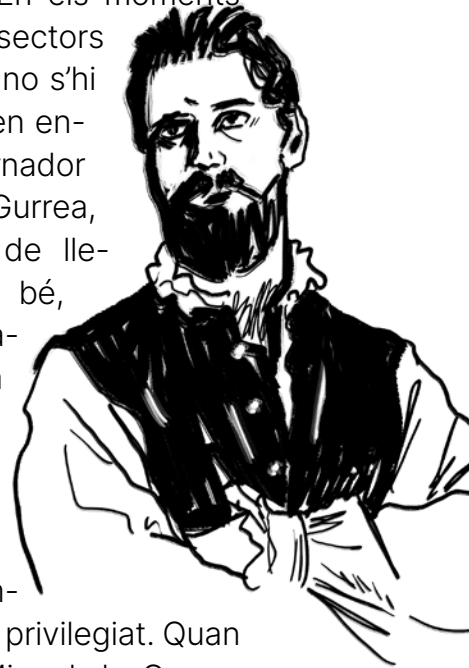
al placeta del Roser a Ciutat. De fet, aquest espai és una placeta perquè casa seva fou esbucada i el solar sembrat de sal perquè mai hi pogués sortir res. Actualment en aquesta placeta hi ha una placa en honor de Joan Crespí que es posà a finals del segle XIX, ja que es pensava que la casa de Crespí era en aquest lloc.

Colom, de la mateixa manera que Crespí, anà a la defensa de Bugia del 1515. A més a més també fou un dels menestrals empresonats dia 6 de febrer del 1521. Un cop iniciat l'alçament sota la direcció de Crespí, Colom s'embarcà amb un grup d'alçats mallorquins cap a València per a entrar en contacte amb els agermanats d'allà i conèixer-ne l'organització. El paper de Colom durant aquests primers vuit mesos de revolta, tot i que és present en algunes accions no és dels principals. Ara bé, serà a partir de l'octubre del mateix 1521 quan assolirà una fama i un poder sense precedents. Fou aleshores quan, juntament amb Pau Casanoves, en una espècie de diarquia, lideraren l'alçament. Ha de quedar clar, però, que la majoria d'investigadors conservadors defensen que Colom actuà de manera dictatorial, deixà de convocar la Tretzena i elegia els càrrecs entre els seus homes de confiança. En moltes ocasions ens trobam que els agermanats que anaren a les batalles apareixen com a "mort en lo camp d'en Colom" o "nafrat en la batalla de la Pobla de part d'en Colom". El seu final és ben conegut: fou sentenciat, mort i esquarterat el 3 de juny del

1523. El seu cap es diposità dins una llanterna de ferro i restà 299 anys a la porta Pintada de Ciutat.

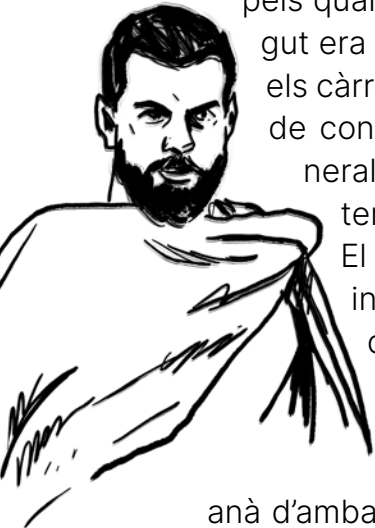
Pere de Pacs

Segurament nasqué a la segona meitat del segle XV i morí el juliol del 1521 a mans dels agermanats. Pere de Pacs, quan esclatà l'alçament agermanat de l'illa, era el batle de Ciutat i el governador del castell de Bellver. En els moments inicials de la revolta els sectors privilegiats de Mallorca no s'hi oposaren, ja que estaven enfrontats amb el governador del Regne, Miguel de Gurrea, i veieren l'oportunitat de llevar-se'l de sobre. Ara bé, amb el pas de les setmanes la situació empitjorà molt per a aquests sectors benestants, ja que la revolta no només es dirigí en contra de les autoritats sinó també contra tot l'estament privilegiat. Quan els alçats destituïren Miguel de Gurrea com a governador del Regne elegiren de Pacs, ja que era el batle de Ciutat. Pere de Pacs intentà marcar un perfil ambigu per a no tenir els agermanats en contra i accedí en tot moment a les seves peticions. A finals de juny s'elegiren nous càrrecs i deixà de ser el batle de Ciutat alhora que el substitut de Gurrea. Des de llavors i fins al dia de la seva mort habitava al castell de Bellver amb la seva família, servei i esclaus. Morí a l'assalt del castell de dia 29 de juliol del 1521 a mans dels agermanats.

Pau Casesnoves

La família de Pau Casesnoves, concretament el seu pare, segurament prové de Menorca. Ara bé, el 1484 ja residien a Inca. Tant ell com el seu pare eren de professió cirurgians. Ara bé, els motius pels quals Casesnoves era conegut era per temes polítics. Entre els càrrecs que ocupà trobam el de conseller forà al Gran i General Consell, càrrec que ostentà fins a tres ocasions. El 1510 fou elegit com a instador de la Part Forana d'Inca, Selva i Escorca. Però un dels moments àlgids de la seva carrera política fou quan anà d'ambaixador a la cort reial per a exigir millores al Regne de Mallorca. D'aquesta ambaixada en sortí la desitjada sentència arbitral de 1512 favorable als forans. Ara bé, els sectors privilegiats s'hi oposaren categòricament i no s'aplicà. Quan tornà de la cort reial se'l va sotmetre a una gran persecució política i patí un seguit de causes judicials per a desprestigiar la seva figura. Quan esclatà la Germania, Casesnoves els primers mesos no desenvolupà un paper gaire actiu sinó més aviat tot el contrari. Va ser després de la destitució de Crespí quan entrà en joc i fou nomenat *instador del bé comú* juntament amb Joanot Colom en una espècie de diarquia. Tot i això, la figura de Colom fou clarament superior tant pel que fa a nivell polític com a nivell historiogràfic. És un fet clar i demostrable que Pau Casesnoves, així com passa amb

les dones agermanades, han estat els grans oblidats de la història de la revolta. A l'etapa final de l'alçament, Casesnoves no es rendí i demanà per a anar a la cort reial juntament amb un grup d'agermanats. Així ho feren el 20 de juny del 1523, quan la Germania ja estava completament desfeta. El pla inicial era anar a explicar al monarca els desitjos dels agermanats i deixar clar que la revolta no era en contra seva sinó en contra del mal govern. Aleshores la cort itinerant es trobava a Valladolid, on anaren per a reunir-se amb el monarca. Ara bé, Carles V s'hi negà i ordenà la detenció i sentència de tots els desplaçats. Del grup d'agermanats que s'havien traslladat a cort tots tornaren a casa –per a ser sentenciats– menys dos: Pau Casesnoves i Antoni Tomàs. Aquests foren jutjats i executats a la forca a Valladolid i es creu que les seves restes foren enterrades al convent de Sant Francesc.

Fins ara les biografies dels quatre personatges anteriors han estat força extenses perquè es té bastant informació sobre ells. Desgraciadament no serà així en el cas de les agermanades, ja que la informació que ens ha arribat sobre elles és escassa i esbiaixada.

Jaumeta Mira

Desconeixem el moment del seu naixement, però segurament degué ser a finals del segle XV. A la documentació no apareix que fos sentenciada a mort. Per tant tampoc no tenim la data de la seva mort. La poca informació que tenim so-

bre ella és que era una gran sermonadora de la Germania i era considerada com “el cap i principi de les dones agermanades”. A les informacions judicials apareix que era “amiga d’Antoni Oliver, Botifoc, cap i principi de totes les dones agermanades, sermonadora i molt mala dona, de perversa llengua, perseguidora de mascarats, gran lladre i tal i pitjor que en Botifoc son amic, ha fet matar en Sala sabater i molts altres i tot el temps anava i venia a casa d’en Colom”.

Joana Falaguera

A les informacions judicials apareix que era “la mare del poble, pèssima, matedora y la sua casa *spelunca latronum*”. Fou penjada. Altres fonts apunten que era una prostituta i que es relacionà amb alguns agermanats autors d’algunes morts a Calvià.

Joana Falaguera, Jaumeta Mira i la muller de Pere Nadal, de la qual desconeixem el nom, eren considerades pels repressors com l’equivalent en femení de Joanot Colom.

Gabriela Macipa

A les informacions judicials apareix la següent descripció d’ella:

Molt agermanada i gran sermonadora, i pagava molt voluntàriament als qui anaren contra Alcúdia, dient que ho pagava tant de bona gana per la sancta germandat com ninguna cosa hagués mai pagada y que la quitació no’s podia fer sens sanch i que de Déu venia perquè se descobrissen los furts que los hòmens de bé havien fets en la universitat i que anassen abax los mascarats qui no volien adheri’s en aquella i que tot lo que aportaven de la Cort tot era malvestat, que lo rey no hi sabia res, i que’n [falta el nom] amb son cunyat mudavan tot lo que el rey provehia.

Propostes didàctiques

- Amb tota la informació que ara sabeu, resumiu en deu línies què fou la Germania de Mallorca i compartiu la informació amb els companys fins a elaborar el text que ho resumeixi millor.
- Dividiu l'aula en grups petits. Cada grup de 5-6 persones s'haurà d'imaginar que forma part d'un dels estaments socials del segle XVI. Posau-vos d'acord a identificar els avantatges i les principals problemàtiques que tenia cada sector social.
- Partint de la dinàmica anterior, el representant de cada grup ha d'exposar davant la resta de l'aula les principals problemàtiques i debatrà amb els representants dels altres grups o estaments per a intentar arribar a una solució.
- Reflexionau i generau debat sobre si creis que era factible al segle XVI negociar amb els sectors poderosos. Per exemple, els forans sortiren molt beneficiats per la sentència arbitral del 1512, però no es va aplicar per la negativa de l'oligarquia i el problema persistí. Si s'hagués aplicat la sentència, s'hauria produït la Germania? És viable negociar amb sectors que el que no volen és modificar en absolut el seu estatus?
- Amb totes les conseqüències de la Germania de Mallorca, com creieu que va superar la societat d'aleshores la repressió, la por i la misèria que visqueren? Reflexiona si el paper de la dona en la societat postagermanada fou important o clau en aquest sentit.
- Una de les propostes de rutes agermanades arreu de l'illa proposada per Antoni Mas, i que apareix al web Germanies500.cat, proposa visitar Alcúdia, Santueri, sa Marjal, entre d'altres. Anau al lloc i intentau recrear els principals esdeveniments. Mentre portau a terme la representació gravau-ho i elaborau entre tots un petit documental que es podrà intercanviar entre aules i adquirir un major grau de coneixement.
- No tenim memòria històrica de l'alçament, ni gloses ni rondalles ni contarelles. Reflexioneu a què es deu això i si la repressió hi ha tingut a veure.
- Si estiguéssiu o ocupàssiu un càrrec en alguna institució de Mallorca què/o quines mesures proposaríeu perquè la societat en general conegués i tingués consciència d'aquest alçament?

Bibliografia

- Barceló, P.; Murillo, C. (2003). «Escrit d'en Joanot Colom als Jurats de Mallorca a 12 d'octubre de 1521», *Bolletí de la Societat Arqueològica Lulliana: Revista d'estudis històrics*, núm. 59, p. 327-334.
- Bernat, M. (2000). «Libre de Reparations de Cases de la present Ciutat de Mallorques (1525)». *Bolletí de la Societat Arqueològica Lulliana: Revista d'estudis històrics*, núm. 56, p. 117-144.
- (2004). «Les Germanies», p. 285-313 a *Història de les Illes Balears*. Volum ii. Barcelona: Edicions 62.
- (2005). «Dones i revolta. La presència femenina a les Germanies (Mallorca, 1521-1523)». *Bolletí de la Societat Arqueològica Lulliana: Revista d'estudis històrics*, núm. 61, p. 71-94.
- (2009). «“A causa de les turbacions populars”: Porreres i les Germanies, 1521-1524», a Salleras Julià, Llúcia (coord.), *Actes de les II Jornades d'Estudis Locals: Porreres, abril de 2008*. Porreres: Ajuntament de Porreres, p. 69-90.
- Bernat, M.; Serra, J. (2008). *La veu de la revolta. Sermonadors i profetes a les germanies de Mallorca (1521-1523)*. Palma: Lleonard Muntaner, Editor.
- (2011). «Culpes de cada un. Penes d'haver a les Germanies de Montuïri (1521-1523)». *Primeres jornades d'estudis locals, Montuïri*, p. 175-200.
- Cerdà, M.; Juan, A. (2015). «La participación de los oficios de la construcción en las Germanías de Mallorca». *Medievalismo: Boletín de la Sociedad Española de Estudios Medievales*, núm. 25, p. 85-102.
- Deyá Bauzá, M. J. (2000): «La economía mallorquina en época de Carlos I. Innovaciones y continuidades». *Memòries de la Reial Acadèmia Mallorquina d'Estudis Genealògics, Heràldics i Històrics*, núm. 10, p. 49-61.
- (2011). «Entre la toma de Orán y los pactos de Argel. Las Baleares y la conquista de Bugía». *Orán: historia de la corte chica*, p. 55-82.
- (2018). «Una peculiar forma de representación política: las embajadas mallorquinas ante el Rey tras las Germanías (1525-1558)». Comunicació presentada al Congrés *La veu del Regne. Representació política, recursos públics i construcció de l'Estat. 600 anys de la Generalitat Valenciana* (València, Octubre 2018), Generalitat Valenciana (en premsa).
- Duran, E. (1968-1972). «Les sèries documentals de l'Arxiu Històric de Mallorca referents a la repressió de la Germania»

- Bolletí de la Societat Arqueològica Lulliana: Revista d'estudis històrics*, núm. 33, p. 550-557.
- (1975). «La guerra de les Germanies i la seva interpretació», *Randa*, núm. 1, p. 25-62.
- (1977). «Joanot Colom, heroi de la revolució mallorquina», *L'Avenç*, núm. 5, p. 13-16.
- (1981). «Joan Binimelis i la Guerra de les Germanies a Mallorca», *Randa*, núm. 12, p. 89-123.
- (1982). «Aspectes ideològics de les Germanies». *Pedralbes: Revista d'història moderna*, núm. 2, p. 53-68.
- (1982). *Les Germanies als Països Catalans*. Barcelona: Curial. — (1983). «Entorn de la figura de l'Encobert», *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes oferts a R. Aramon i Serra en el seu setantè aniversari*, iii [Estudis Universitaris Catalans, xxv]. Barcelona: Curial, p. 147-167.
- (1983). «Les claus del Regne de Mallorca». *Serra d'Or*, núm. 282, p. 13-16.
- (1993). «Joan Binimelis i la seva Història de Mallorca». *Bolletí de la Societat Arqueològica Lulliana: Revista d'estudis històrics*, núm. 49, p. 488.
- (1995). «Patriotisme i millenarisme al segle xvi». *Recerques: Història, economia i cultura*, núm. 32, p. 7-18.
- (2005). «Sobre la temàtica de les "Profecies" atribuïdes a Bernat de Mogoda», *Randa*, núm. 54, p. 57-63.
- (2021). *El moviment revolucionari de les Germanies. Ideologia i consciència social*. Palma: Leonard Muntaner, Editor.
- Fajarnés, E. (1887). «Episodio de la Germanía en la Punta dels Andreus de Ibiza». *Museo Balear*, 2a època, iv, p. 93-101.
- (1888). *La Germania en Ibiza: estudio histórico*. Palma: Imp. La Almudaina de Amengual i Muntaner.
- Juan, J. (1973). «Les Germanies a Mallorca». *Lluc: revista de cultura i d'idees*, núm. 624, p. 10-13.
- (1974). «Una aproximación al estudio de las Germanías de Mallorca». *Boletín de la Cámara Oficial de Comercio de Palma de Mallorca*, núm. 681, p. 141-188.
- (1975). «La problemática de los censales: su incidencia en las Germanías (1521-1523)». *Mayurqa: revista del Departament de Ciències Històriques i Teories de les Arts*, núm. 13, p. 101-158.
- (1985). *Els Agermanats*. Palma: Ajuntament de Palma.
- Llompарт, G. (2007). «Dos obras de arte significativas de la Germanía mallorquina». *Memòries de la Reial Acadèmia Mallorquina d'Estudis Genealògics*, He-

- ràldics i Històrics, núm. 17, 2007, p. 19-35.
- Maíz, J. (2002). «Apreciaciones sobre la part forana. Mentalidad y marginalidad en el siglo xiv mallorquín (1391)». *Mayurqa: revista del Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts*, núm. 28, p. 241-248.
- (2017). *Contra lo mal govern: poder i revolta a la Mallorca dels segles xiv i xvi*. Palma: Calumnia Edicions.
- Mas i Fornés, A. (2013). «La Germania de Mallorca narrada per un contemporani. La descripció de la Germania del notari Joan Morro». *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana: Revista d'estudis històrics*, núm. 69, p. 311-322.
- (2020). *Llengua, terra, pàtria i nació*. Palma: Documenta Balear.
- Mas, T.; Deyá, M. J.; Rosselló, R. (1999). *Història d'Alcúdia. El segle xvi*. Alcúdia: Ajuntament d'Alcúdia.
- Miralles, O. J. (1996). «Nous documents sobre Joanot Colom, instador de la Germania de Mallorca». *Afers*, núm. 11, p. 31-58.
- Miralles, J.; Rosselló, J. (1971). «Una tradició mallorquina sobre l'ascendència de Colom». *Serra d'Or*. Maig, p. 21-23.
- Morro, G. (2012). *Història de les dissensions civils a la Mallorca Baixmedieval*. Palma: Edicions Documenta Balear.
- (2019). *La diabòlica secta colombina. Història novel·lada de Joanot Colom (s. xv-1523), líder de la Germania mallorquina*. València: Calambur.
- (2020). *Les Revoltes populars a Mallorca. El conflicte de 1391, forans contra ciutadans (1450-1453), la Germania (1521- 1523)*. Palma: Leonard Muntaner, Editor.
- Muntaner Mariano, L. (1979). «La Germania de Mallorca». Diversos Autors, *Lectures mallorquines*. Ciutat de Mallorca: Gráficas Minerva, p. 131-142.
- Pérez, F. (1968-1972). «La Germania en Sóller». *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana: Revista d'estudis històrics*, núm. 33, p. 533-549.
- (1976) *Les Germanies i Sóller*. Palma: Ajuntament de Palma.
- Rodríguez, A. (2020). *Pac qui deu*. Palma: Leonard Muntaner, Editor.
- Sansó, S. (2019). «Les Germanies: les faccions manacorines», a Ferrer Ferrer, Antoni (coord.), *Manacor: Fora vila i espais urbans a Manacor: x Jornades d'Estudis Locals de Manacor: 13 i 14 d'abril de 2018*. Manacor: Ajuntament de Manacor, p. 121-134.
- Santamaría, Á. (1971). «Sobre los orígenes de la Germania de Mallorca». *Mayurqa: revista del Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts*, núm. 5, p. 25-40.

— (1971). *El Valle de Sóller y la Mallorca en el siglo xvi*. Sóller: Imp. Marqués.

Seguí, A. (2015). «Contra la diabòlica desmandada. La reducció militar de la Germania mallorquina». *III Encuentro de Jóvenes Investigadores en Historia Moderna. Universidad de Valladolid*, p. 797-805.

Serra, F. M.; Valero, G. (2008). *La Germania a Alcúdia. La crònica del notari Miquel Sabater (1521-1522)*. Publicacions de l'Arxiu Municipal d'Alcúdia, núm. 2.

Serra, J. (2000). «El bandolerisme mallorquí post-agermanat». *Mayurqa: revista del Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts*, núm. 26, p. 73-98.

— (2001). *Pau Casesnoves i les Germanies a Inca*. Palma: Documenta Balear.

Serra, J.; Bernat, M. (2004). «Voces de profetas en las germanías de Mallorca (1521-1523)». Alvar Ezquerro, Alfredo; Contreras Contreras, Jaime; i Ruiz Rodríguez, José Ignacio (eds.), *Política y cultura en la época moderna: (cambios dinásticos, milenarismos, mesianismos y utopías)*, p. 565-578.

— (2005). «El paper de les profecies i dels sermons a les Germanies a Mallorca (1521-1523)». *Randa*, núm. 54, p. 31-35.

os de la Germania de Mallorca: exiliados “mascarats” y realistas en Valencia (1521-1523)». Franch, Ricardo; i Benítez, Rafael (coord.), *Estudios de Historia moderna: en homenaje a la profesora Emilia Salvador Esteban*, vol. 2. València: Publicacions de la Universitat de València, p. 865-888.

Vaquer Bennasar, O. (1999). «Unes notes sobre Joanot Colom». *Bolletí de la Societat Arqueològica Lulliana: Revista d'estudis històrics*, núm. 55, p. 363-364.

— (2000). «La repressió dels agermanats». *Mayurqa: revista del Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts*, núm. 26, p. 57-71.

Vaquer, O. (1978). *Aspectes socioeconòmics de Manacor al segle xvi*. Palma: Editorial Moll.

Urzainqui, S. (2008). «Testimoni-

Gm